Prítomnosť verzus minulosť

Silvia Kaščáková

Bernhard Schlink: *Predčítač*. Preklad: Ladislav Šimon. Bratislava: Slovart 2006.

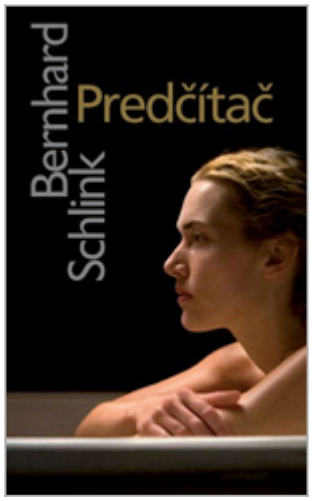

Spoločnosť, ktorá sa nedokáže alebo nechce vyrovnať so svojou minulosťou, asi nemôže byť úplne slobodná. Proces „vyrovnávania sa“ býva boľavý a hrozí aj zabúdanie. Bernhard Schlink celkom jedinečným spôsobom stvárňuje vo svojom diele nielen ťaživú minulosť, ale aj jej presahy do prítomnosti.

Knihu otvára škandál – sexuálny vzťah pätnásťročného Michaela a viac ako tridsaťročnej Hany, ktorá sa o niekoľko rokov neskôr dostane pred súd ako bývala dozorkyňa v koncentračnom tábore. Tento strašný zločin mala spáchať ešte pred známosťou s nezrelým chlapcom. Motív milostného vzťahu má silnú čitateľskú príťažlivosť. Autor ho však nepoužíva prvoplánovo, ale rozvíja celé jeho bohatstvo vo viacerých významových rovinách. Kompozične sú významy čitateľné v troch častiach knihy.

Vstupujeme do prostredia a času povojnového Nemecka, priamo na ulicu. Rozprávač a hrdina príbehu Michael sa tu v prvej časti stretne s Hanou, ktorá sa objaví vo chvíli, keď mladý chlapec potrebuje pomoc. Michael sa po pár mesiacoch rozhodne, dovtedy neznámej žene, za poskytnutú pomoc poďakovať. Pri druhom stretnutí sa z nich stávajú milenci. A po krátkom čase sa zaujímavou súčasťou ich milostnej predohry stáva predčítavanie kníh. „Žiadostivosť, s ktorou som k nej prišiel, sa počas čítania pominula. Čítať divadelnú hru tak, že sa aspoň do určitej miery dajú živo rozpoznať rozličné postavy, si vyžaduje určitú koncentráciu. Pod sprchou žiadostivosť znova narástla. Čítať, sprchovať sa, milovať – to bol rituál našich stretnutí.“

Letná láska gymnazistu a zrelej ženy sa zrazu končí. Hana zmizne a Michael po nej márne pátra. Celá časť je plná práve spomínanej škandalóznej atraktívnosti, ktorá sa vyznačuje zmyselným jazykom lásky a sviežimi erotickými pasážami. S ľahkosťou a pôžitkom prečítaných šesťdesiatštyri strán.

Druhý celok nás posunie v čase do Michaelovho študentského obdobia. Mladý muž sa venuje právu a na súdnom procese, na ktorom sa zúčastní ešte ako poslucháč, spoznáva medzi obžalovanými dozorkyňami koncentračného tábora svoju Hanu. Je obvinená zo zločinov, ktoré sa páchali v táboroch i zo smrti väzenkýň, ktoré zhoreli počas leteckého náletu v kostole, kam ich dozorkyne zamkli. Michael je otrasený, šokovaný a nezmierený s novým zistením. Žena, ktorú pozná ako nežnú milenku a citlivú poslucháčku jeho predčítavania, sa mení na nezrozumiteľnú posluhovačku

vražednej mašinérie. Chce Hanu pochopiť, ale vie, že by mal jej zločin odsúdiť. Morálnymi otázkami, ktoré ho trápia, vložil Bernhard Schlink do príbehu metaforu zlého sna, s ktorým sa muselo vyrovnať povojnové Nemecko. „Ale malo sa to skončiť tým, že niekoľkí boli odsúdení a potrestaní a my, nasledujúce generácie, máme onemieť v hrôze, hanbe a vine?“ Práve táto dilema rozprávača o zločine a odpustení tvorí ťažisko románu. Jazyk lásky a sexuálny tón sa v druhej časti menia na reč súdnictva. Zaujímavé a napäté chvíle v súdnej sieni striedajú sústavne sa obnažujúce spomienky.

Na procese si Michael zrazu sám odpovie, prečo Hana chcela, aby jej pred milovaním predčítaval. Objavená odpoveď je veľkým prekvapením aj pre čitateľa a dáva príbehu až mýtický rozmer. Motív čítania či predčítavania nie je len doplnkom alebo výzdobou textu. Stojí na ňom celá kompozícia a má priam existenciálny význam.

Hana je odsúdená a počas jej takmer dvadsaťročného väzenia jej Michael posiela na magnetofónových páskach ďalšie predčítané literárne diela. Tu sa roztvára tretia časť. Michael akoby pokračuje v milostnej predohre, ktorú však už nemožno naplniť milovaním. Týra ho tragické trvanie vzťahu k Hane a podľa obrazu tohto puta aj vzťah k nemeckým dejinám. Tieto otázky ho sprevádzajú celé roky po Haninom odsúdení.
Bernhard Schlink komunikuje s minulosťou, aby nepoprel prítomnosť. Nehovorí len o traume Nemcov, vyrovnávajúcich sa s nacizmom a jeho hrôzami, ale aj o dorozumievaní sa s časmi minulými. Väčší ako ten sexuálny škandál, ktorý rozohráva vo svojom románe na začiatku, by bol škandál nespomenúť si a nepamätať si strašné časy vojen. „Nie je to ani tak, ako sa možno nazdávajú mimostojaci, že minulú plnosť života iba pozorujeme, kým na prítomnosti sa zúčastňujeme. Venovať sa dejinám znamená stavať mosty medzi minulosťou a prítomnosťou, pozorovať oba brehy a na oboch sa činiť.“ Spisovateľ spojil nevinnosť nedospelého chlapca s tragickou životnou skúsenosťou. Ako materiál spájania si nevybral nič slabšie ako lásku. Tým vôbec neuľahčil mučivú konfrontáciu prítomnosti s minulosťou.

Treba však povedať, že čítanie knihy sa s mučivými pocitmi nespája. Autor sa vyjadruje jasne a veľmi priamočiaro. A tak sa dá kniha aj čítať. Hovorí k veci a zbytočne nepredlžuje, neplytvá slovami. Bernhard Schlink vie byť zábavný a zaujímavý. Napriek chlapskej presnosti alebo radšej, bez urážky, jednoduchosti vyjadrovania, sú jeho slová plné podnetov, ktoré skrývajú zamyslenia. „Keďže pravdou toho, o čom hovoríme, je to, čo robíme, môžeme hovorenie aj vynechať.“ Samotné predčítavanie je zasa plné symbolov. Výborný preklad Ladislava Šimona vie sprostredkovať vynikajúci zážitok. Ten určite prekoná aj nedávne filmové stvárnenie románu.

Mgr. Silvia Kaščáková
Katedra kresťanskej výchovy
CMTF University Palackého
Olomouc
kascakova[zaviáč]gmail.com